

‘Vaccinazi’s’, ‘pedofielen’ en de *deep state*

Teun van Dongen

De meerlagige problematiek van coronagerelateerd extremisme in Nederland

Hij hield hij er rekening mee dat het slecht met hem kon aflopen. “Ik ga in het verzet”, schreef hij in een afscheidsbrief aan zijn vriendin. “Het maakt mij niet uit of ik sterf of niet. Maar dan zal dat op mijn manier zijn, dan leef ik mijn laatste dagen zoals ik dat wil. Ik weet dat ik plots enemy of the state zal zijn. Ze zullen me zoeken en ook wel vinden na een tijd. Ik ben daar klaar voor.”

De Belgische militair Jürgen Conings kon niet meer leven in een land waarin de regering samen met een gezelschap van virologen bepaalt hoe de Belgen hun leven leiden. Hij heeft het daarom voorzien op Mark Van Ranst, die als hoogleraar virologie nauw betrokken is bij de Belgische coronarespons. De autoriteiten namen Conings’ bedreigingen aan het adres van Van Ranst zo serieus dat die moest onderduiken. Op het moment van schrijven van dit artikel is de zwaarbewapende militair nog steeds op de vlucht voor de politie. Hij houdt zich waarschijnlijk op in de bossen van Belgisch-Limburg.

Dit bizarre voorval laat zien welke vormen het verzet tegen de coronamaatregelen kan aannemen. In Nederland hebben zich nog geen gelijkaardige incidenten voorgedaan, maar het is de vraag of dat zo blijft. We leven in een vrij land waar iedereen zich op allerlei manieren mag uitspreken tegen het coronabeleid, maar tegelijkertijd kunnen we ook niet heen om het gegeven dat er in het verzet tegen de coronamaatregelen een vleugel is ontstaan die zich zowel in woorden als in daden behoorlijk extreem opstelt. Maar wat voor dreiging gaat er van hen uit? Hoe kunnen we daar last van krijgen? Tijd voor een analyse.

HET ‘TERRORISME-FRAME’

De ernstigste uiting van coronagerelateerd extremisme is de terroristische aanslag. De NCTV heeft al gewaar-

schuwd voor “onvoorspelbare gevaarlijke eenlingen” en wijst daarbij terecht op de retoriek die rondgaat in het meest extreme deel van het verzet tegen de coronamaatregelen. Die retoriek vertoont namelijk sterke overeenkomsten met die van mensen die uiteindelijk de stap naar het plegen van een aanslag hebben gezet.

Ten eerste zien degenen met de grootste achterdocht tegen de overheid zichzelf in deze coronatijd verwickeld in een strijd op leven en dood, waarbij zij aan de goede kant staan en zich gedwongen zien om actie te ondernemen omdat ze anders ten onder zullen gaan aan de snode plannen van hun vijanden. “Er is een oorlog gaande”, zo kreeg NTR-verslaggever Danny Ghosen te horen van een QAnon-aanhanger die gelooft dat de *deep state* onder het mom van coronamaatregelen een dictatoriaal regime aan het vestigen is. Ook in andere hoeken van het meest extreme verzet spreekt men vaak van een burgeroorlog. En in liefde en oorlog is alles geoorloofd.

Een andere overeenkomst is de dehumanisering van de partijen waar het extremistische coronaverzet tegen zegt te strijden. In de ogen van een deel van de mensen die bijvoorbeeld buiten het gebouw van de Tweede Kamer politici staan uit te jouwen, zijn Mark Rutte en Hugo de Jonge niets minder dan kindermoordenaars en –verkrachters. Volgens de uit de VS overgewaarde complottheorie rond QAnon, een persoon in de geheime dienst

In Nederland is iedereen vrij om zich uit te spreken tegen het coronabeleid. Afgebeeld staat een protest in Eindhoven tegen de coronamaatregelen (foto: BJW-1988 / Shutterstock.com)

die volgens QAnon-aanhangers via internet geheimen over de deep state naar buiten brengt, is de wereldmacht in handen van een sinister gezelschap dat satanische rituelen uitvoert en daarbij het bloed van kinderen drinkt om eeuwig jong te blijven. Zij zouden regeringsleiders uitnodigen voor feestjes en hen vervolgens chantabel maken door ze te filmen terwijl ze zich seksueel vergrijpen aan de kinderen of hun bloed drinken. Op deze manier dwingen de echte machthebbers de regeringsleiders om mee te werken aan de vestiging van een dictatuur onder het mom van de bestrijding van corona.

Dit is wellicht een extreme, bijna karikaturale, vorm van het dehumaniseren van een tegenstander. Maar ook aanhangers van niet aan QAnon-gerelateerde lezingen van regeringsmaatregelen schilderen politici en virologen af als pure schurken. Zij gooien heel gemakkelijk met termen als 'NSB-ers' en 'vaccinazi's' en roepen dat politici en virologen voor een tweede Neurenberg Tribunaal zouden moeten verschijnen. In de beleving van degenen die zich het meest agressief uitlaten over de coronamaatregelen staat er dus nogal wat op het spel. Ze voeren een

strijd tegen een deep state die bestaat uit een door en door kwaadaardige elite die volgens hen net zo erg is als de nazi's. Op deze manier wordt het makkelijker om de morele grens naar het gebruik van geweld over te gaan. In die zin is het discours zelfs extremistisch te noemen.

Bedenklijk in dit opzicht is ook de rol van iemand als Willem Engel, de dansleraar die zich heeft opgeworpen als het gezicht van het verzet tegen de coronamaatregelen. Hij zal zelf geen geweld gebruiken, maar zijn laconieke reactie op de mensen die dat wel willen doen, is veelzeggend. Op Twitter zei hij naar aanleiding van de bedreiging van Van Ranst door Jürgen Conings: "dat is wat v Ranst zelf heeft gecreëerd. Opzettelijk mensen in een angst terreur storten". Oftewel, Van Ranst heeft erom gevraagd. Een ander kwalijk voorbeeld is rapper Lange Frans, die veel stof deed opwaaien met een podcast waarin hij zich met zijn mede-complotdenker Janet Ossebaard afvroeg wanneer iemand het een keer op zich zou nemen om premier Rutte neer te schieten. En in een nummer dat hij recent uitbracht, rapte hij: "de dialoog heb ik geprobeerd, nu ga ik mijn wapens dragen." Gezien de combinatie van

Begin maart ging er bij een testlocatie in Bovenkarspel een pijpbom af. De exacte motieven van de daders zijn nog onbekend. Afgebeeld staat een beklad verkeersbord die de route naar een coronateststraat wijst in Amsterdam (foto: Hung Chung Chih / Shutterstock.com)

het zojuist geschetste wereldbeeld en de aanmoediging vanuit de bredere beweging, inclusief de kopstukken, is het zeker niet uit te sluiten dat er een keer iemand naar de wapens gaat grijpen. Sterker nog, waarschijnlijk is dat al gebeurd. Over de exacte motieven van de daders is momenteel nog weinig bekend, maar begin maart ging bij een testlocatie in Bovenkarspel een pijpbom af, en enkele weken later arresteerde de politie in Den Helder een man die door een aanslag op het gemeentehuis van Den Helder het vaccinatieprogramma wilde ontregelen.

Kijkend naar het wereldbeeld en discours van het extremistische deel van het verzet tegen de coronamaatregelen, is de link met een terroristische dreiging dus snel gelegd. Maar tegelijkertijd moeten we ons ook realiseren dat we de afgelopen jaren, eigenlijk al sinds 9/11, gewend zijn geraakt om nieuwe fenomenen vanuit een 'terrorisme-frame' te bekijken. Met andere woorden: we zijn als samenleving en bestuur veel bezig geweest met terrorisme, en daardoor zijn we snel geneigd om opkomende dreigingen vanuit dat denkraam te bezien. Bij fenomenen als dierenrechtenactivisme, klimaatactivisme en nu de beweging tegen de coronamaatregelen is de vraag dan al snel of er een radicaliserende, extremistische of ter-

roristische kant aan zit. Daarbij hebben de Nederlandse politiek en overheid een uitgebreid bestuurlijk instrumentarium ter bestrijding van terrorisme opgezet. Ook dit maakt dat de verleiding groot is om nieuwe ontwikkelingen vanuit het perspectief van de bestrijding van terrorisme te bekijken. Het is geen toeval dat het uitgerekend de NCTV was die onlangs een fenomeenanalyse over de coronaprotesten heeft uitgebracht. Zoals zojuist betoogd, is het 'terrorisme-frame' zeker toepasbaar, maar het is ook belangrijk dat ons denken over deze kwestie hier niet ophoudt, want dan missen we een aantal belangrijke aspecten van het corona-gerelateerde extremisme.

EEN ANDER SOORT GEWELD

Het geweld dat de tegenstanders van de coronamaatregelen in Nederland tot nu toe hebben gepleegd, is niet direct wat we ons doorgaans voorstellen bij terrorisme. Het is een ander soort geweld; het is impulsief, ongepland en ongeorganiseerd. Ook hebben de extremistische tegenstanders van de coronamaatregelen, in tegenstelling tot de jihadistische beweging enkele jaren geleden, geen trainingskampen of financieringsstructuren. Door dit alles zal de intensiteit van de individuele gewelddaden laag blijven. Een op social media opgefokte eenling brengt nu

eenmaal minder geweld tot stand dan een getrainde terrorist die maanden voor de voorbereiding van zijn aanslag uittrekt.

Er is ook een meer conceptueel verschil. Terrorisme is in wezen een manier van communiceren. Een terrorist pleegt een aanslag omdat hij een signaal wil afgeven aan een groep mensen die veel groter is dan degenen die het geweld van de terrorist ondergaan. Bijvoorbeeld door een aanslag te plegen op een relatief gezien kleine groep Britse burgers wilden de daders van de aanslagen in Londen in 2005 aan de hele Britse bevolking en de regering laten weten wat de prijs was die zij moesten betalen voor de Britse militaire aanwezigheid in de islamitische wereld. Deze signaalfunctie is hetgeen waarin terrorisme zich onderscheidt van andere vormen van politiek geweld.

Het geweld van tegenstanders van coronamaatregelen werkt anders. Het heeft wel een signaalfunctie, maar alleen voor degenen die het geweld, of de dreiging ervan, zelf ondergaan. Waar de terrorist zich indirect tot zijn doelgroep richt, lijken de daders van het coronage-relateerde extremistische geweld eerder direct contact te zoeken met individuele leden of kleine delen van hun doelgroep (zorgmedewerkers, bestuurders en dergelijke). In plaats van een signaal af te willen geven aan de hele doelgroep, beperken ze zich tot het bedreigen van afzonderlijke personen of organisaties.

Begin februari wees het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) aan als locatie voor de gedwongen opvang van coronapatiënten. Dit schoot een aantal tegenstanders van het coronabeleid in het verkeerde keelgat, want vervolgens werd het UMCG overspoeld met dreigtelefoontjes van mensen die het ziekenhuispersoneel uitmaakten voor landverraders en NSB-ers. De telefoonlijnen raakten overbezet, waardoor het UMCG enige tijd telefonisch onbereikbaar was. Daarnaast zijn er tegenstanders van het coronabeleid die gemeentehuizen of testlocaties bekladden met hakenkruizen of beledigende leuzen en huisartsen krijgen telefonische doodsb bedreigingen als ze vaststellen dat hun patiënten het coronavirus hebben opgelopen. Ook Jaap van Dissel kan hier inmiddels over meepraten. Recentelijk kregen twee vrouwen gevangenisstraffen omdat ze hem hadden bedreigd en tot geweld tegen hem hadden opgeroepen. En zelfs de coronapatiënten zelf zijn niet veilig. In het Friese dorp Sint Annaparochie schreef iemand met verf de leus 'Covid = fake!' op de voorruit van de woning van een vrouw die op dat moment met het coronavirus in het ziekenhuis lag.

Dit zijn geen incidenten van dezelfde orde van grootte als de terroristische aanslagen waar Europa de afgelopen jaren mee te maken heeft gehad. Mede daardoor hebben ze ook niet dezelfde communicatieve werking als terroristische aanslagen. Het is immers niet waarschijnlijk dat ziekenhuizen zich in hoge mate geïntimideerd voelen door dreigementen tegen andere ziekenhuizen. Maar ook in deze kleinere incidenten zit een gevaar. Een stroom kleine incidenten kan hetzelfde ontwrichtende effect hebben als één grote aanslag. De leden van het verzet tegen het coronabeleid weten dit. Het KRO-NCRV-programma *Pointer* kwam onlangs met een reportage over Het Digitale Leger, een groep activisten die gecoördineerd desinformatie verspreiden en hun aanhangers aanzetten tot actie. Zo riepen ze begin april hun volgers op om zich massaal voor te doen als journalisten en e-mails met vragen te versturen naar testlocaties. De hoop was dat het beantwoorden van de vragen zoveel tijd zou kosten dat het andere werk stil kwam te liggen. Het is misschien niet de meest indrukwekkende actie die je kunt bedenken, maar het geeft wel blijk van het besef dat het ook met kleine acties mogelijk is om een organisatie lam te leggen.

MEER DAN EEN VEILIGHEIDSPROBLEEM

Maar ook daar houdt het met de schade van het corona-gerelateerde extremisme niet op. Er is een zeldzame enkeling die op enig moment misschien overgaat tot het plegen van een aanslag en er is een grotere groep mensen die scheldt, bedreigt en intimideert, maar daarnaast is er een nog grotere groep mensen die zich in hun gedrag laten beïnvloeden door de extremere opvattingen over het virus en de tegenmaatregelen, zonder dat ze zelf geweld gebruiken of mensen bedreigen. Ook dat kan problemen geven.

Verleden jaar wees een peiling van Ipsos uit dat 5 procent van de Nederlandse bevolking gelooft dat Bill Gates achter de uitbraak van het coronavirus zit, dat 4 procent vermoedt dat er een verband bestaat tussen 5G en het coronavirus en dat 15 procent gelooft dat het coronavirus een biowapen is. Een Ipsos-peiling in de afgelopen winter liet zien dat dit laatste percentage was gedaald naar 13 procent en dat 11 procent van de Nederlanders denkt dat het coronavirus bewust is ontworpen om burgers wereldwijd te onderdrukken. Dergelijk wantrouwen kan schadelijk zijn voor de bereidheid van mensen om mee te werken aan de maatregelen om het virus tegen te gaan.

Een democratie kan moeilijk functioneren zonder een gedeeld beeld van de realiteit. Om op democratische wijze te besluiten wat we gaan doen, zullen we het toch eerst eens moeten worden over wat de problemen zijn. Dat

wordt echter moeilijk als een deel van de bevolking handelt vanuit een fundamenteel andere notie over wat de realiteit inhoudt en van wat de regels zijn om de waarheid te bepalen. Hoe komen we zo snel mogelijk van het coronavirus af als een deel van de bevolking denkt dat de overheid de boel in scène heeft gezet om een dictatuur te vestigen of om de farmaceutische industrie eens even goed te laten *cashen*? Hoe wijder de gedachten van het extremistische coronaverzet zich verspreiden, des te minder mensen zich in hun gedragingen zullen voegen naar wat nodig is om het coronavirus weg te krijgen. Draagvlak voor democratisch genomen besluiten is cruciaal en de verspreiding van het gedachtengoed van het extremistische coronaverzet brengt dat in gevaar.

EERST DENKEN DAN DOEN

Bij het opkomen van een verschijnsel als het corona-gerelateerde extremisme is het verleidelijk om meteen aan tegenmaatregelen te gaan denken. In dit geval is het echter beter om eerst het probleem goed te doorgronden. In de eerste plaats betekent dat het in kaart brengen van de uitingen van coronagerelateerd extremisme. Hoe vaak komen bedreigingen, bekladdingen en dergelijke precies voor? Hoe groot is het probleem? En hoe ontwikkelen de ideeën van het extreme deel van het verzet tegen de coronamaatregelen zich? Maar daarnaast is er de minstens even belangrijke vraag naar de oorzaken van het diepe wantrouwen dat in de coronacrisis bloot is komen te liggen. Waar komt die achterdocht tegen de overheid vandaan?

Journalist Rudy Bouma, die voor Nieuwsuur onder meer het complotdenken in Nederland op de voet volgt, zei hierover in een interview met het Parool: “bij de meeste mensen die ik gesproken heb, speelt een zekere vorm van ‘onderliggend lijden’ een rol. Een conflict met de staat, een faillissement, een traumatische echtscheiding.” Dit is ook het beeld dat blijft hangen na het zien van *Filemon en de complotten*. Bij vrijwel alle complotdenkers die BNNVARA-presentator Filemon Wesselink voor deze documentairereeks heeft gesproken, is het diepe wantrouwen tegen het gezag ontstaan door een hooglopend conflict met de overheid. Velen van hen zijn daarbij vrienden en partners kwijtgeraakt en in een sociaal isolement gekomen. Het complotdenken is voor hen niet alleen een manier om hun wrok jegens de overheid te kanaliseren, maar ook om een nieuw sociaal netwerk op te bouwen. Gezien de duidelijke overlap tussen complotdenken en coronagerelateerd extremisme kunnen dit soort factoren voor beide verschijnselen als verklaring dienen.

Uiteraard is de zaak met deze vlugge schets niet afgedaan; we moeten veel meer te weten komen over de achtergronden van het coronagerelateerde extremisme om

te bedenken wat de beste manier is om ermee om te gaan. Het komt er nu op aan het probleem zo te doorgronden dat er een duidelijk beeld ontstaat van de oplossingen waaraan we kunnen denken. Bouma's observatie is een voorbeeld van een denkrichting die een ander licht op de zaak werpt en die ons mogelijk in staat stelt om het coronagerelateerde extremisme niet alleen als een veiligheidsprobleem te zien. Waarschijnlijk zijn er ook andere denkrichtingen mogelijk. Om dat te bepalen hebben we eenvoudigweg meer onderzoek naar de oorzaken van het wantrouwen tegen de overheid nodig, want alleen dan kunnen we als tegenmaatregelen ook iets anders bedenken dan alleen monitoren en bestraffen.

Een dergelijk begrip van de manieren waarop de verhouding tussen burgers en overheid verziekt kan raken, is nog eens extra van belang gezien de opgaven waar Nederland in de komende jaren voor komt te staan. Nu gaat

RSCHUWING

"Er zijn op dit moment alleen beperkte preklinische en preliminaire klinische fase 1/2 data beschikbaar. Deze beperkte dataset laat zien dat het vaccin een acceptabel veiligheidsprofiel heeft en in staat is neutraliserende antistoffen en een gunstige T-cel respons op te wekken.

"Het feit dat gebruik gemaakt wordt van een technologie waarmee nog geen geregistreerde vaccines gemaakt zijn is een risico" (uit de Kamerbrief dd. 16 nov. Van Minister Hugo de Jonge)

EVAT GIFTIGE STOFFEN

arandeert veiligheid
aansprakelijk

Er is ook een grote groep mensen die hun gedrag laat beïnvloeden door de coronaverzet en de tegenmaatregelen. Ook dat kan problemen geven. Afgebeeld staat een banner met een anti-vaccinatieboodschap (foto: MyStockVideo / Shutterstock.com)

het nog om verzet tegen de coronamaatregelen, maar het is zeker niet ondenkbaar dat dit soort extremisme zich straks ook op andere grote thema's gaat voordoen. Als mensen bij het uitbreken van een pandemie denken dat Bill Gates erachter zit of dat het een complot van de overheid is om een dictatuur te vestigen, is er waarschijnlijk al eerder iets misgegaan in hun verhouding met de overheid. De coronacrisis heeft niet alleen wantrouwen veroorzaakt, maar ook wantrouwen dat er al was aan het licht gebracht. Dat betekent dat het coronagerelateerde extremisme misschien wel overwaait, maar ook dat het in andere vormen weer terug kan komen. De overheid moet de komende jaren nog op een aantal andere gebieden ingrijpende maatregelen nemen, bijvoorbeeld in het aanpakken van klimaatverandering of mogelijk bij een

nieuwe vluchtelingencrisis. Nu zijn het de 'vaccinazi's' en de 'heerszuchtige pedofielen' die de mensen schrik aanjagen, maar bij de volgende crisis ziet een deel van de bevolking weer andere demonen opstaan en begint het hele probleem weer van voren af aan. We kunnen dan maar beter een fundamentele aanpak hebben klaarliggen.

Teun van Dongen is Programme Lead Current and Emerging Threats bij het International Centre for Counter-Terrorism (ICCT).

Wilt u reageren?

Mail de redactie: redactie@atlcom.nl.